

ЗВ'ЯЗОК РЕЛІГІЙНОГО ФАКТОРА ТА ЦІННІСНО-СМИСЛОВИХ СТРУКТУР ОСОБИСТОСТІ

Досліджено ціннісно-сміслові структури особистості у студентів-психологів релігійних та світських вищих навчальних закладів. Виявлено зв'язки між цінностями, смисложиттєвими орієнтаціями та емоційно-ціннісною сферою особистості. Досліджено вплив релігійності особистості на її життєву спрямованість.

Ключові слова: особистість, релігійність, смисл, цінності, ціннісні орієнтації, ціннісно-сміслові структури, емоційна сфера особистості.

V. Khalansky

RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOUS FACTOR AND VALUE-SEMANTIC STRUCTURES OF PERSONALITY

The research investigates the personality's value-semantic structures in students psychologists of religious and secular higher education institutions. The study identifies connections between values, life meaning orientations together with the sphere of emotions and values of a personality. The influence of a person's religiosity on his or her life orientation has also been researched.

Keywords: personality, religiosity, meaning, values, value orientation, conceptual and value structures, emotional sphere of personality.

Постановка проблеми. Проблема особистісних цінностей та смислової структури особистості у психології, особливо в екзистенційній парадигмі, на емпіричному рівні, привернула увагу багатьох вчених як у закордонній психології, так і у вітчизняній. У результаті оглядово-аналітичного

вивчення зв'язку особистісних цінностей та смислової структури особистості ми бачили емоційну спрямованість як фундаментальну та динамічну потребу людини, що виконує спонукальну роль для життєдіяльності людини. Загально визнаним є те, що спрямованість особистості має дві сторони: морально-світоглядну та емоційну¹.

Світогляд ми розуміємо як конструкт образу світу, що містить і конкретні уявлення про властивості, зв'язки та закономірності, притаманні об'єктам та їх проявам у дійсності, їх взаємодії, а також людським взаємовідносинам та діяльності людей. Світогляд, за таким визначенням, виконує функцію самоусвідомлення границь свого «Я», яке не може бути відірваним від соціуму, але включено до нього шляхом представлення, надання ціннісної характеристики подіям, до яких залучені люди, а також дій, за допомогою яких особистість впливає своїми виборами як на референтну групу, так і на соціальне оточення, коли людина постає перед вибором прийняття рішень.

Емоційне спрямування – це орієнтація особистості на певну якість стосунків-переживань, зумовлене емоційним оцінюванням. У цьому випадку переживання є цілісним елементом психічної діяльності за допомогою внесення ціннісних конструктів, заснованих або сформованих на глибинних потребах особистості та її стійкій смисловій сфері.

Об'єкт дослідження: особистісні характеристики студентів-психологів.

Предмет дослідження: складові смисложиттєвих орієнтацій та емоційно-ціннісної сфери у студентів-психологів релігійних та світських навчальних закладів.

Мета дослідження: визначити зв'язок релігійного фактора на формування смисложиттєвих орієнтацій та емоційно-ціннісної сфери особистості.

Психологічні дослідження упродовж останніх 40 років підтверджують, що цінності та ціннісні орієнтації є основою всіх культур і предметом вивчення ряду наук про людину та суспільство: філософії (А. Макінтайр, Ф. Фукуяма, Н. Мерфі), педагогіки (Дж. Райкус, Р. Гьюз), соціології (Р. Вільямс), психології (М. Рокич, С. Шварц, Б. Братусь), теології (К. Наррімор, Г. Коллінз), менеджменту (Білл Парсел, Дж. Чампі та Н. Нохрія). Цінності формують основу життєдіяльності індивідуального та загального культурного простору. Групові цінності еволюціонують під впливом історичного досвіду групи. Ціннісна система у культурі необхідна для виживання групи

---

¹ Додонов Б. И. Эмоции и ценность / Б. И. Додонов. – М. : Политиздат, 1978. – С. 8.
Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности : концепция и методическое руководство. / В. Н. Карандашев. – СПб. : Речь, 2004. – С. 22.

та забезпечення благополуччя її членів². Звідси ми приходимо до висновку, що цінність як основа буття людини ще не має чіткого та визначеного місця в гуманітарних науках і, зокрема, у психології, через що інтерес до неї зростає у межах інтеграційних та міждисциплінарних підходів сучасної психології (Мейтон, Логес, Балл-Рокич, 1994; Олсон, Селігман, 1992).

Зацікавлення вивченням психологічної природи цінностей як західної, так і вітчизняної науки має стійкий дослідницький інтерес, починаючи з 1970-го року (М. Рокич, 1969, 1973; С. Шварц, 1987, 1990, 1992; Білські, 1987; Б. Братусь, 1977, 1988, 1994; О. Донцов, 1975; Б. Додонов, 1978; О. Леонтьєв, кінець 1930-х – середина 1970-х років). Незважаючи на те, що деякі видатні вчені запропонували доволі оригінальні концепції цінностей (Франкл, 1969; Люшен, 1951; Маслоу, 1970), вони не вплинули помітно на загальну картину і не увійшли до наукового обігу³. Причина такої непевності, з нашої точки зору, полягає у тому розриві між особистістю і соціумом, який «був притаманний переважній більшості психологічних досліджень, починаючи з моменту зародження психології і аж до 60 – 70-х років нашого століття»⁴. Подібний розрив ми вбачаємо в редукції особистості у психології та у двох різних формах наукових парадигм: асоціальність західної психології та пан-соціальність радянської психології 30 – 70-х років.

Цінності – це генералізація смислової сфери особистості, що регулює досягнення цілі. Звідси з'являється необхідність емпіричним шляхом досліджувати ціль та/або смисл як смисложиттєву орієнтацію, що виконує функцію цільового векторного спрямування.

У 90-х П. Хюбнер, колишній науковий директор Інституту ІГНІС, писав: «Необхідно глибше досліджувати зв'язок науки та світогляду, зв'язок психології з концепцією людини. Будь-яка наука, особливо наука про людину розвивається з певного базового світогляду і її не можна зрозуміти поза концепцією людини, яка її формувала. Цей зв'язок не завжди очевидний для тих, хто спостерігає за науковими винаходами і винаходами, так як уявлення про людину, що лягли в основу цих висновків, вважаються загальноприйнятими, і згадка про них – зайвою формальністю...».

Для досліджень була вибрана група студентів психологічного факультету в християнському навчальному закладі (група А) і група психологів,

² Леонтьєв Д. А. Особенности смысловой структуры мировоззрения при хроническом алкоголизме / Д. А. Леонтьев, В. Н. Бузин // Вестник Московского университета. Сер. 14 : Психология. – М. : МГУ, 1992. – № 3. – С. 216.

³ Там само. – С. 35.

⁴ Леонтьєв Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – М. : Смысл, 1999. – С. 45-46.

які навчаються у світському навчальному закладі (група Б). Випробовуваних проходять навчання в Донецькому християнському університеті, Інституті післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти» Національної академії педагогічних наук України та Київській Богословській семінарії. Загальна кількість випробовуваних у двох групах склала 74 людини. У групі А – 37 студентів. Вікова категорія двох груп: до 20 років включно; 21-30 років включно та 31 рік і старші. За статевою ознакою в групі А – 34 жінки і 3 чоловіки, у групі Б – 20 жінок і 17 чоловіків.

Дослідження особистісних цінностей у студентів-психологів.

Для вивчення особистісних цінностей у випробовуваних, які навчаються в християнському навчальному закладі (група А), і студентів зі світського навчального закладу (група Б), був використаний опитувальник «Профіль особистості Ш. Шварца»⁵. Опитувальник дозволяє вивчити цінності на рівні поведінки та індивідуальних пріоритетів, які частіше проявляються у соціальному вимірі особистості, за допомогою впливу референтної групи, що характеризує: один із рівнів функціонування цінностей.

Середні показники виразності мотиваційних типів цінностей і відповідні їм ранги для двох порівнюваних груп подані в табл. 1.

Таблиця 1. Середні показники значущості типів цінностей на рівні індивідуальних ідеалів

Мотиваційні цінності	Група А		Група Б	
	середній бал	ранг	середній бал	ранг
Комфортність	9,24	5	5,35	8
Традиції	8,59	6	3,83	10
Доброта	11,64	2	10,21	3
Універсалізм	14,45	1	13,36	1
Самостійність	9,78	4	11,89	2
Стимуляція	5,51	9	7,35	7
Гедонізм	5,54	8	7,37	6
Досягнення	8,37	7	9,89	4
Влада	4,1	10	5,13	9
Безпека	10,94	3	8,86	5

⁵ Леонтьев Д. А. Тест смысловых ориентаций (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – [2-е изд.]. – М. : Смысл, 2006. – С. 63-69.

На рівні індивідуальних цінностей, що реалізуються у вчинках, – в групі А найбільше проявляються такі типи цінностей, як універсалізм, доброта і безпека, а в групі Б – універсалізм, самостійність та доброта (табл. 1).

Універсалізм означає потребу контакту з людьми не тільки в первинній групі, але і за її межами (мотиваційна мета цієї цінності – розуміння, терпимість, захист добробуту всіх людей і природи).

Доброта є похідною від потреби у позитивній взаємодії і в афіліації та забезпеченні процвітання групи. Доброзичливість дозволяє сфокусуватися на добробуті близьких людей.

Мотиваційна мета безпеки спрямована на інших людей і себе, на гармонію, стабільність суспільства і взаємин. Безпека належить до колективного і особистого добробуту.

Ціннісна орієнтація самостійності характеризується автономністю та незалежністю. Цій цінності властиво вільне мислення та вільний вибір дій у творчості та дослідницькій активності.

Найменшу значущість в групі А мають такі цінності, як влада, стимуляція та гедонізм, а у групі Б – традиція, влада та комфорт.

Із біполярної осі вимірювання виділяють самотрансцендентність та самовивищення, а також консерватизм та відкритість до змін. Аналіз біполярних осей вимірювання у групі А та групі Б подані у табл. 2.

Таблиця 2. Біполярна ось вимірювання у групі А та групі Б

Біполярні осі вимірювання	Група А (середній бал)	Група Б (середній бал)
Самотрансцендентність	26,09	23,57
Самовивищення	12,47	15,02
Консерватизм	28,77	18,04
Відкритість до змін	15,29	19,24

З даних у табл. 2 ми бачимо, що у групі А найбільші показники мають такі цінності, як самотрансценденція та консерватизм, а у групі Б – самотрансценденція та відкритість до змін. Найнижчі значення як у групі А, так і в групі Б мають такі показники цінностей, як самовивищення. Нагадаємо, що автентичність особистості характеризується проживанням у самотрансцендентності (на глибокому змістовому рівні), будучи спонуканим вище переліченими цінностями й ідеалом.

Результати кореляційного аналізу показали, що у групі А високий показник соціальної орієнтації на розвиток групи і стосунків всередині неї, що характеризує суб'єкта, який прагне до стабільності і безпеки

(«традиція» – $t_{кр} = 8,54$ при $p < 0,05$) індивіда і суспільства, спрямованого на конформність ($t_{кр} = 9,30$ при $p < 0,05$). За орієнтації на збереження соціальної рівноваги та прагнення до конформності на груповому рівні зменшується показник автономії на користь гетерономії, що підтверджує негативна кореляція «конформності» та «самодіяльності» ($r = -0,36$, при $p < 0,05$) та позитивна з «традицією» та «добротою» ($r = 0,41$ і $0,40$, при $p < 0,05$). Традиційно орієнтована особистісна спрямованість не виключає активну соціальну позицію і прагнення до досягнень, що підтверджується кореляцією між «традицією» і високим рівнем «практичних» емоцій ($r = 0,41$, при $p < 0,05$), а також іншими показниками.

Просоціальна активність, сфокусована на добробуті людей і процвітання груп, має високу кореляцію з «насиченістю життям» ($r = 0,33$, при $p < 0,05$), можливо тому, що просоціальна активність пробуджує не лише комунікативну функцію, але має естетичне та романтичне забарвлення у своїх життєвих настановах, що не виключає активного досягнення цілей і певного ризику у цьому досягненні (висока кореляція «доброти» з «практичною» і «пугністичною» емоційною спрямованістю, $r = 0,39$ і $0,40$, при $p < 0,05$). За високої кореляції до нових переживань і прагнень до нового варто зазначити негативну кореляцію «доброти» і «самостійності» ($r = -0,09$), «мети в житті» ($r = -0,12$) і «локус контролю – «Я»» ($r = -0,15$). Це підтверджується аналізом t-критерієм Стьюдента у порівнянні з групою Б («самостійність» в групі А – $9,78$ при $p < 0,05$, а в групі Б – $11,89$; «мета в житті» в групі А – $33,16$, в групі Б – $35,43$; «локус контролю – «Я»» в групі А – $20,76$, в групі Б – $22,54$). Ці дані показують, що високе прагнення до афіліації на просоціальному рівні сприяє зменшенню особистої автономності і самостійності у постановці особистісних цілей, знижуючи при цьому впевненість у контролі над подіями власного життя.

Дослідження ціннісно-сислового аспекту у студентів-психологів.

Для вивчення ціннісно-сислового аспекту у випробовуваних, які навчаються в християнському навчальному закладі (група А), і студентів, які навчаються у світському навчальному закладі (група Б), ми використували тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО), розроблений і адаптований Д. Леонтьєвим на основі тесту PИL (PIL-Purpose in Life) Дж. Крамбо і Л. Махоліка⁶. Система цінностей людини є усвідомлюваною, інтерналізованою частиною системи її особистісних смислів. Результатом усвідомлення цілей і сенсу власного життя є смисложиттєві орієнтації людини.

⁶ Леонтьев Д. А. Особенности смысловой структуры мировоззрения при хроническом алкоголизме / Д. А. Леонтьев, В. Н. Бузин // Вестник Московского университета. Сер. 14 : Психология. – М. : МГУ, 1992. – № 3. – С. 22.

Мета даної методики – вивчення смисложиттєвих орієнтацій особистості, що є основою образу «Я». Показники тесту включають загальний показник осмисленості життя (ОЖ) і п'ять субшкал, що відображають три конкретні смисложиттєві орієнтації та два аспекти локусу контролю:

1. «Цілі в житті». Характеризує цілеспрямованість, присутність або відсутність в житті випробовуваного цілей (намірів, покликання) в майбутньому, які додають життю свідомості, спрямованості і тимчасової перспективи.

2. «Процес життя або інтерес і емоційна насиченість життя». Визначає задоволеність своїм життям в сьогоднішній, сприйняття процесу свого життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого змістом. Зміст цієї шкали збігається з уявленням про сенс, який полягає в тому, щоб жити.

3. «Результативність життя або задоволеність самореалізацією». Вимірює задоволеність прожитої частини життя, оцінку вивченого відтинку життя, відчуття того, наскільки продуктивна і осмислена була прожита його частина.

4. «Локус контролю “Я”» («Я» – господар життя). Характеризує уявлення про себе як про сильну особистість з достатньою свободою вибору, щоб побудувати своє життя відповідно до своїх цілей і уявлень про його сенс, контролювати події власного життя.

5. «Локус контролю життя, або керування життям». Відображає переконання, що людина може контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у життя, що життя людини підвладне свідомому прагненню до сенсу.

Дана методика кількісно вимірює наявність мети в житті і дозволяє тим самим діагностувати ступінь «екзистенціального вакууму», суб'єктивного відчуття втрати сенсу, що є наслідком «екзистенціальної фрустрації», тобто невдачі в пошуку сенсу життя.

Сміслова сфера особистості вивчалася за допомогою тесту смисложиттєвих орієнтацій (СЖО)⁷ студентів, що навчаються в богословському (група А) і світському (група Б) вищих навчальних закладах. У табл. 3 подані середні та стандартні відхилення за загальним показником СЖО та всіма п'ятьма субшкалами.

---

⁷ Там само. – С. 18.

Таблиця 3. Середні показники та стандартні відхилення для смисложиттєвих орієнтацій

	Субшкали тесту	Група А		Група Б	
		Середнє знач. ± станд. відхил.	Середн. бал	Середнє знач. ± станд. відхил.	Середн. бал
1.	Мета в житті	33,16±2,60	5,51	35,43±1,87	5,87
2.	Процес життя	32,57±1,97	5,43	33,05±2,68	5,49
3.	Результативність життя	26,27±2,46	5,25	27,78±2,30	5,55
4.	Локус контролю «Я»	20,76±2,38	5,20	22,54±2,57	5,62
5.	Локус контролю життя	31,97±2,21	5,28	33,46±2,36	5,57
6.	Сума СЖО	144,7±2,33	5,35	152,3±2,37	5,63

У групі А (табл. 3) найбільше проявляється перший фактор – мета життя (33,16±2,60), потім другий – процес життя (32,57±1,97) і, зрештою, п'ятий фактор – локус контролю життя (31,97±2,21). У групі Б також найбільшою мірою проявився перший фактор – мета в житті (35,43±1,87), потім другий фактор – процес життя (33,05±2,68) та п'ятий фактор – локус контролю життя (33,46±2,36).

Найменшу значущість в групах А і Б має – «локус контролю «Я»». Локус контролю «Я» за низьких балів означає невіру в можливість контролювати життєві події.

«Традиція» у групі Б має позитивну кореляцію з альтруїстичною емоційною спрямованістю ($r = 0,56$, при $p < 0,05$), але негативну кореляцію з глоричною емоцією ($r = -0,12$, при $p < 0,05$), а також з «метою в житті» ($r = -0,35$ при $p < 0,05$), «локус контролю «Я»» ($r = -0,37$ при $p < 0,05$), «процес життя» ($r = -0,17$ при $p < 0,05$), «результативність життя» ($r = -0,13$ при $p < 0,05$) і «локус контролю життя» ($r = -0,23$ при $p < 0,05$). Можна відзначити розрив значущості між цінністю «традиції» і «конформності» зі смисловою значущістю цих цінностей. Параметр «мета в житті» має негативну кореляцію з «традицією» $r = -0,35$, а також «локус контролю «Я»» $r = -0,37$, в той самий час ці показники мають позитивну кореляцію з «самостійністю». Це спостереження дає підстави твердити, що система цінностей людини є усвідомлюваною, інтерналізованою частиною системи смислів. Якщо в системі цінностей у групі Б такі цінності, як «самотрансценденція» і «традиція» мають низький показник,

то «джерела» сенсу при цьому мають або низький рівень, або зовсім відсутні. За активізації такої цінності як «доброта» у групі Б, ми бачимо, що це корелює з «традицією» і «конформністю», але показник «безпека» при цьому зменшується ($r = -0,40$), є також негативна кореляція на смисложиттєвому рівні. Можливо, безпека з'являється за достатнього рівня автономності, а втрата особистого простору бачиться як небезпека, реалізувати безпеку можливо за допомогою домінуючої позиції або фактора влади.

Конформність в групі Б має позитивну кореляцію з альтруїстичною й комунікативною емоційною спрямованістю та цілий ряд середніх негативних і низьких кореляцій із праксичною емоційною спрямованістю ($r = -0,11$ при $p < 0,05$) та за показником «мети в житті» ($r = -0,08$ при $p < 0,05$), «результативність життя» ($r = -0,05$ при $p < 0,05$), «локус контролю життя» ($r = -0,05$ при $p < 0,05$).

У групі А гедоністична емоція (ткр = 5,57 при $p < 0,05$) менша, ніж у групі Б (ткр = 7,38 при $p < 0,05$). Статистична різниця цих показників має істотну відмінність, можливо, тому, що в групі А високий показник таких цінностей, як «комфортність» (ткр = 9,30), «традиції» (ткр = 8,54), «безпека» (ткр = 10,95) і також вищі альтруїстичні емоції (ткр = 6,19), на відміну від показників у групі Б. У групі Б високими є такі показники: «самостійність» (ткр = 11,89), «стимуляція» (ткр = 7,35), гедонізм (ткр = 7,38). Альтруїстична емоція має позитивну кореляцію з такою цінністю, як «доброта» і смисложиттєва орієнтація «процес життя» ($r = 0,54$, $r = 0,49$ при $p < 0,05$).

Разом з тим, «процес життя» має високу кореляцію з тими цінностями, які мають високий показник за середніми значеннями Т-Ст'юдента і кореляційним аналізом за Пірсоном. Такі показники ціннісних орієнтацій, як самостійність, стимулювання та гедонізм (ткр = 11,89; ткр = 7,35; ткр = 7,38) мають більший показник, ніж у групі А, а «процес життя» має високу кореляцію з тими ж цінностями ($r = 0,54$, $r = 0,55$, $r = 0,36$ при $p < 0,05$). Цей показник підтверджує думку про те, що віднайшовши смисл у відповідній діяльності (і теперішній), викристалізувана система цінностей спрямовує цю діяльність. Інша смислова шкала «результативність життя» і два «локус контролю» також мають високу кореляцію з такою цінністю, як самоконтроль ($r = 0,43$; $0,39$; $0,38$), а також цілий ряд загальних кореляцій з «традицією», «комфортністю», «добротою», при цьому рівень «безпеки» та «досягнення» також мають низьку кореляцію, що може вказувати на високий рівень прагнення до автономності, але на соціальний показник взаємодії, у зв'язку з чим «досягнення» та «влада» стають неактуальними. У той же час у групі А високий показник «просоціальної взаємодії», але низький «автономний рівень».

Дослідження емоційної спрямованості студентів-психологів.

Для вивчення емоційної спрямованості випробовуваних у групі Б (студентів-психологів у світському навчальному закладі) і у групі А (студентів-психологів у християнському навчальному закладі) ми використували методику «Визначальна загальна емоційна спрямованість особистості» (Б. Додонов)⁸. Методика вимірює загальну емоційну спрямованість особистості.

У табл. 4 подані середні бали та ранги за загальним показником. При опрацюванні даних підраховувалися середні значення цінностей, на основі яких середнє значення надавано рангу, що відображає стан емоційної спрямованості.

Таблиця 4. Середній показник значущості емоційної спрямованості

Емоції	Група А		Група Б	
	середній бал	ранги	середній бал	Ранги
Альтруїстична	6,29	1	4,91	6
Комунікативна	5,94	3	5,45	4
Глорична	1,45	8	3,05	7
Праксична	5,97	2	6,29	1
Пугністична	1,21	9	2,32	9
Романтична	4,94	5	5,62	3
Гностична	4	6	5,13	5
Естетична	5,91	4	6	2
Гедоністична	1,94	7	2,91	8
Акізитивна	-1,02	10	-0,29	10

У групі А (табл. 3) найбільше проявляються такі емоції, як альтруїстичні (6,29), праксичні (5,97), комунікативні (5,94) та естетичні (5,91), а в групі Б – праксичні (6,29), естетичні (6), романтичні (5,62), комунікативні (5,45) та гностичні (5,13).

⁸ Додонов Б. И. Эмоции и ценность / Б. И. Додонов. – М. : Политиздат, 1978. – С. 14-15.

Альтруїстичні емоції відображають те, що у випробуваного яскраво виявлена потреба віддавати, ділитися, сприяти, допомагати. Практичні емоції вказують на те, наскільки людина готова активно діяти, досягати поставленої мети, домагатися бажаних результатів. Комунікативні емоції говорять про яскраво виявлену потребу спілкування. Естетичні емоції показують виражену потребу сприйняття прекрасного. Романтичні емоції спонукають до прагнення незвичайного, таємничого. Гностичні емоції пов'язані з потребою отримувати знання про нове, невідоме.

Найменшу значущість у групі А мають акізитивні (-1,02), пугністичні (1,21), глоричні (1,45), гедоністичні емоції (4), в групі Б – акізитивні (-0,29), пугнічні (2,32), гедоністичні (2,91), глоричні (3,05).

У групі А та групі Б ми спостерігаємо високий показник потреби до виживання, який є явно необхідним і реалізований через контакти людей на різних рівнях соціальної активності. У групі А високий показник кореляції «універсалізм» з «практичною» та «пугністичною» і «гностичною» емоційною спрямованістю ($r = 0,46$; $r = 0,48$; $r = 0,50$ при $p < 0,05$). Соціальна спрямованість за «універсалізму» високо корелює з «самостійністю» та «стимуляцією», тобто з відкритістю для нових змін. Важливо звернути увагу на значні показники негативної кореляції «універсалізму» і «гедоністичної», «акізитивної» емоційної спрямованості, а також цінністю «влади» (табл. 4). Даний показник ще раз підтверджує те, що прагнення до консерватизму і групової взаємодії, а також до соціальної афіліації ще не вказує на те, що соціальна діяльність ігнорується, навпаки: з'являється більше можливостей для соціальної взаємодії.

Рівень «самостійності» як автономний рівень активності особистості корелює з «гностичністю», «універсалізмом» і «стимуляцією» ($r = 0,38$; $r = 0,33$; $r = 0,42$; $r = -0,36$ при $p < 0,05$). Простежується також негативна кореляція за показником «конформність», «безпека» ($r = -0,36$; $r = -0,14$ при $p < 0,05$). Це пояснює те, що прагнення до самостійних рішень, розвиток особистісних цілей за допомогою потреби знань і новизни веде людину до почуття «безпеки» та відсутності «конформності».

Прагнення до глибоких переживань і новизни свідчить про високий рівень кореляції комунікативних, практичних, пугністичних, романтичних цінностей та самого процесу життя. У даному випадку ми можемо простежити, що прагнення до нових переживань, розвиток соціальної активності стимулює процес подолання небезпеки, створюючи насичене життя у сьогоденні.

Цінність «влади» в групі Б супроводжується емоціями «глоричною», «пугністичною», «досягненням» і «безпекою».

Таким чином, виявлені кореляційні зв'язки дозволяють нам зробити висновки про існування більшого взаємозв'язку особистісних цінностей

та смисложиттєвих орієнтацій, ніж з емоційним спрямуванням, у той час, як ціннісна структура особистості і емоційне спрямування у групі А (психологи богословського факультету) і у групі Б (психологи світського навчального закладу) взаємопов'язані більше. У цих вибірках спостерігаються різноманітні ціннісні установки, що відображається на емоційному спрямуванні та смисловій сфері особистості.

При розгляді особливостей вибіркового дослідження, а також при багатофакторному аналізі виявилось, що на особистісну орієнтацію, яка проявляється в таких цінностях, як «глорична», «гедоністична», «стимуляція», «гедонізм», «досягнення» і «безпека», віковий фактор відіграє неістотну роль, проте більшою мірою йдеться про світогляд. Враховуючи спільний вплив групи і віку, саме досягнення у психологів-християн та психологів світських навчальних закладів не є значимим і залежним від зазначених вище факторів. Зокрема для психологів-християн характерніші традиційні цінності і просоціальна орієнтація, що не залежить від віку, в той час як для психологів світських навчальних закладів більш характерні прагнення до самостійності, досягнення і гедонізму, що більше залежать від світоглядних установок.

Висновки. Дослідження показало, що релігійний фактор впливає на всі досліджувані складники особистості. Студенти-психологи, які є християнами більше орієнтовані на просоціальну активність групової взаємодії, в якій традиції, конформність і безпека є пріоритетною ціннісною спрямованістю. Орієнтація на групову взаємодію, турботу про благо оточуючих і своє, розвиває гетерономну модель поведінки більшою мірою, ніж підкреслює автономію індивіда. Натомість світські студенти-психологи орієнтовані на автономну модель поведінки, яка дає більше свободи для самостійних дій, творчості та дослідницької активності, що характеризує індивіда як відкритого до змін. Чуттєвий аспект підвищується за рахунок пошуку нового. Можливо, традиція пропонує набір відповідей, що зменшує прагнення до пошуку нового, а автономність стає умовою для особистих, екзистенціальних відповідей.

Студенти-психологи, які є християнами мають просоціальну активність, сфокусовану на добробут і процвітання людей в первинній та вторинній соціальній групі, відчують емоційну насиченість в сьогоденні. Виявлена дана тенденція і на рівні емоційної спрямованості. Відзначено низький рівень «локус контролю "Я"», що підкреслює низький опір і впевненість у своїх силах. Це можна пояснити тим, що прагнення до нового виводить людину зі звичного кола впорядкованих дій, що характеризується слабкою самостійністю. У групі світських студентів-психологів ті цінності, які мають низький показник, у цьому випадку показують відсутність кореляційного зв'язку зі смисловою та емоційною спрямованістю.

Високі показники цінностей мають майже всі смысловиттєві орієнтації і емоційні спрямованості.

Результати порівняльного аналізу особистісних орієнтацій відображають їх змістовну різницю і спрямованість. Істотну роль, з нашої точки зору, відіграє релігійний фактор. Отримані результати можуть стати передумовою для подальших досліджень.

Література

1. Додонов Б. И. Эмоции и ценность / Б. И. Додонов. – М. : Политиздат, 1978. – 272 с.
2. Карандашев В. Н. Методика Шварца для изучения ценностей личности : концепция и методическое руководство. / В. Н. Карандашев. – СПб. : Речь, 2004. – 70 с.
3. Леонтьев Д. А. Особенности смысловой структуры мировоззрения при хроническом алкоголизме / Д. А. Леонтьев, В. Н. Бузин // Вестник Московского университета. Сер. 14 : Психология. – М. : МГУ, 1992. – № 3. – С. 22-30.
4. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – М. : Смысл, 1999. – С. 45-46.
5. Леонтьев Д. А. Тест смысловых ориентаций (СЖО) / Д. А. Леонтьев. – [2-е изд.]. – М. : Смысл, 2006. – С. 63-69.